

УДК 65.011:657

ЕФЕКТИВНІСТЬ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Ю.В. Калюжна, аспірант

Запорізький національний університет, Україна

Калюжна Ю.В. Эффективность бухгалтерского обліку в системі антикризового управління підприємством.

У статті досліджено основні якості, переваги та недоліки фінансової інформації. Обґрунтовано вплив ефективності бухгалтерського обліку на можливість протидії кризі. Автором розглянуто головні шляхи запобігання кризі: оптимізацію облікової політики, податкове планування, автоматизацію бухгалтерського обліку та удосконалення інформаційних систем, складання прогнозів та планів діяльності.

Ключові слова: антикризове управління, криза, банкрутство, фінансова інформація, бухгалтерський облік.

Kalyuzhna Yu. V. Efficiency of accounting in crisis management system for enterprises.

В статье исследованы основные качества, преимущества и недостатки финансовой информации. Обосновано влияние эффективности бухгалтерского учета на возможность противодействия кризису. Автором рассмотрены главные пути предотвращения кризиса: оптимизацию учетной политики, налоговое планирование, автоматизацию бухгалтерского учета и совершенствование информационных систем, составления прогнозов и планов деятельности.

Ключевые слова: антикризисное управление, кризис, банкротство, финансовая информация, бухгалтерский учет.

Kalyuzhna I. V. Efficiency of accounting in crisis management system for enterprises.

The article analyzes basic qualities, advantages and disadvantages of financial information and substantiates the impact of the accounting efficiency on the ability to deal with the crisis. The author considers the main ways of preventing crisis as accounting policy optimizing, tax planning, accounting automation and information systems improvement, forecasting and policy plans developing.

Keywords: crisis management, crisis, bankruptcy, financial information, accounting.

В умовах посилення конкуренції, швидких змін зовнішнього середовища, що супроводжуються зростанням ризиків і невизначеності розвитку підприємств, підвищується роль фінансової інформації. Головним джерелом цієї інформації є бухгалтерський облік підприємств, роль якого часто розглядається лише з позицій джерела інформаційного забезпечення. Недооціненим є розгляд облікової системи з позицій важелю, який є необхідною умовою ефективного антикризового управління.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Дослідженням елементів та джерел інформаційного забезпечення програм антикризового управління підприємств займалися Василенко В.О., Ситник Л.С., Терещенко О.О., Череп А.В., Пушкар М.С., Садовські І.Б. та інші автори. Не зважаючи на значну кількість публікацій з даної тематики сьогодні існує ряд не вирішених питань цього напрямку, а всі елементи облікової системи підприємства вимагають більш детального дослідження для цілей антикризового управління.

До сьогоденного часу бухгалтерський облік вважається лише джерелом отримання фінансової інформації, потрібної для прийняття управлінських рішень. Складові облікової системи не розглядаються у контексті антикризового управління підприємствами.

Метою статті є визначення основних аспектів використання облікової системи в антикризовому управлінні підприємствами.

Виклад основного матеріалу дослідження

Роль бухгалтерського обліку і звітності більшістю дослідників проблем фінансового менеджменту підприємств розглядається саме з позицій джерела інформаційного забезпечення. Безперечно, головною функцією бухгалтерського обліку є забезпечення користувачів, в тому числі управлінського персоналу підприємства, повною та неупередженою інформацією про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів підприємства. Фінансова звітність підприємств застосовується в процесі фінансового аналізу, планування, розробки фінансової стратегії та політики, дає найбільш агреговане уявлення про результати фінансової діяльності підприємства [1].

Для того, щоб фінансова інформація була надійним джерелом інформаційного забезпечення, їй повинні бути притаманні деякі якісні характеристики. Основоположними якісними характеристиками фінансової інформації є доречність та правдиве подання. Доречна фінансова інформація може спричинити відмінності у рішеннях, які приймають користувачі. Фінансові звіти подають економічні явища у словах та числах. Щоб бути корисною, фінансова інформація повинна не лише подавати відповідні явища - вона повинна також правдиво подавати явища, які вона призначена подавати.

Зіставність, можливість перевірки, вчасність та зрозумілість - це якісні характеристики, які збільшують корисність інформації, яка є доречною та правдиво поданою. Зіставність це якісна характеристика, яка дає змогу користувачам ідентифікувати та зрозуміти подібності статей фінансової звітності та відмінності між ними. На відміну від інших якісних характеристик, зіставність не стосується лише однієї статті. Для порівняння необхідно щонайменше дві статті. Можливість перевірки допомагає запевнити користувачів у тому, що інформація правдиво подає економічні явища, які вона призначена подавати. Своєчасність означає можливість для осіб, які приймають рішення, мати інформацію вчасно, так щоб ця інформація могла вплинути на їхні рішення. Класифікація, охарактеризування та подання інформації ясно і стисло робить її зрозумілою [2].

На думку Я.М. Гринчишина [1] перевагою показників фінансових звітів є їх уніфікованість; чітка регулярність формування (у встановлені нормативні терміни). Крім того, до переваг показників фінансових звітів він відносить також високу ступінь надійності, що є спірним. Україна сьогодні є одним зі світових лідерів у списку країн за кількістю економічних злочинів, а за даними «Price water house Coopers», однієї з найбільших у світі аудиторських фірм, обсяги тіньової економіки нашої країни становлять від 28% до 52%. Тому, розпочинаючи діагностику банкрутства та антикризові заходи, необхідно залучити незалежного експерта, який би підтвердив достовірність звітності підприємства та іншої фінансової інформації, яка досліджується.

Окрім сумнівного ступеня надійності у деяких випадках, фінансова інформація може мати інші недоліки, які відзначає І.Б. Садовські [3]:

- низька періодичність складання;
- історичність – фактичні дані є можливими для оцінювання за кілька днів після завершення звітного періоду та констатують історичний факт, на який не можна вплинути;
- обмеженість – відсутня деталізація за видами економічної діяльності.

Зазначені недоліки значною мірою можуть бути усунені за рахунок налагодження ефективного бухгалтерського обліку на підприємствах, під яким розуміють ідентифікацію,

збір, реєстрацію, узагальнення, аналіз і передачу внутрішнім користувачам інформації, необхідної для управління підприємством. Однак, роль бухгалтерського обліку як лише інформаційного джерела при здійсненні антикризового управління, є недооціненою. Використання обліку слід розглядати не лише з позицій постачальника інформації, а з позицій бухгалтерського обліку як системи, що є досить складною за набором функцій, елементів. При прийнятті управлінським персоналом підприємства антикризових заходів важливе значення має використання також інших елементів бухгалтерського обліку, крім звітності, зокрема документування, інвентаризації, оцінки, калькуляції, групування інформації в системі аналітичного обліку [1].

Діагностика банкрутства здійснюється на основі показників річної фінансової звітності за певний період. Фінансова звітність формується на основі даних бухгалтерського обліку та первинної документації. Таким чином, запобігання кризи можливе також за умов ефективного ведення бухгалтерського обліку та податкового планування (рис. 1).

Як зазначає В.В. Кірсанова, повне та правдиве подання інформації про фінансові результати і фінансовий стан підприємства у фінансовій звітності в значній мірі залежить від рівня формування та застосування облікової політики, яка б враховувала умови діяльності підприємства, організаційно-технічні особливості тощо. Під час дослідження впливу методів облікової політики на фінансові результати доведено, що облікова політика сформована підприємством, відкриває можливості для обрання методичних прийомів, які можуть радикально змінити показники фінансових результатів підприємства. Облікова політика може бути як стандартизована, так і не стандартизована [4]. Тобто, певні антикризові заходи, що впливають з фінансової політики і стратегії підприємства, можуть бути передбачені при розробці облікової політики підприємства.

Метод амортизації завжди обирається підприємством самостійно, вказується у обліковій політиці і може переглядатись у випадку зміни очікуваного способу отримання економічних вигод від використання основних засобів. Часто керівники організацій не приділяють потрібної уваги методам нарахування амортизації, обираючи найпростіший прямолінійний метод, який не завжди є ефективним. Так, наприклад, використання прискорених методів амортизації виробничих основних засобів призводить до збільшення собівартості продукції та зменшення суми прибутку, а отже, й податку на прибуток [4].

Переоцінка, щонайменше, надасть користувачам достовірну інформацію про реальну (справедливу) вартість активів. Дооцінка основних засобів вигідна тим підприємствам, які хочуть збільшити амортизаційні відрахування, а отже, й витрати, а також підприємствам - банкрутам, що будуть продані за рішенням суду

або з метою зміни власника. Дооцінка або уцінка – простий спосіб збільшення або зменшення нерозподіленого прибутку (збитку) підприємства,

та як результат розміру власного капіталу, виходячи з його цілей.

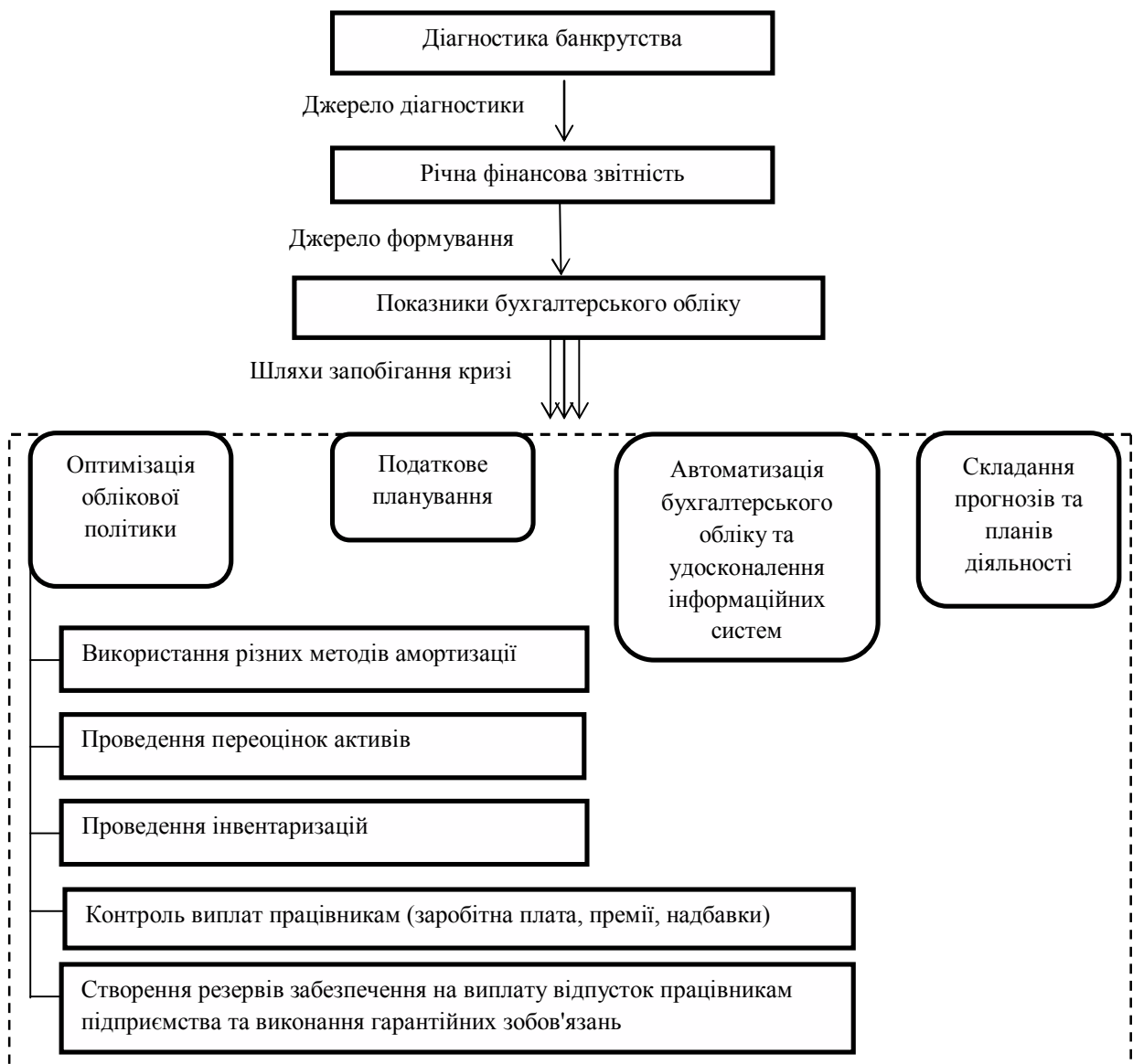

Рис. 1. Вплив ефективності бухгалтерського обліку на можливість протидії кризі (розроблено автором)

Як зазначає В.В. Кірсанова, повне та правдиве подання інформації про фінансові результати і фінансовий стан підприємства у фінансовій звітності в значній мірі залежить від рівня формування та застосування облікової політики, яка б враховувала умови діяльності підприємства, організаційно-технічні особливості тощо. Під час дослідження впливу методів облікової політики на фінансові результати доведено, що облікова політика сформована підприємством, відкриває можливості для обрання методичних прийомів, які можуть радикально змінити показники фінансових результатів підприємства. Облікова політика може бути як стандартизована, так і не стандартизована [4]. Тобто, певні антикризові заходи, що впливають з фінансової політики і

стратегії підприємства, можуть бути передбачені при розробці облікової політики підприємства.

Метод амортизації завжди обирається підприємством самостійно, вказується у обліковій політиці і може переглядатись у випадку зміни очікуваного способу отримання економічних вигод від використання основних засобів. Часто керівники організацій не приділяють потрібної уваги методам нарахування амортизації, обираючи найпростіший прямолінійний метод, який не завжди є ефективним. Так, наприклад, використання прискорених методів амортизації виробничих основних засобів призводить до збільшення собівартості продукції та зменшення суми прибутку, а отже, й податку на прибуток [4].

Переоцінка, щонайменше, надасть користувачам достовірну інформацію про реальну (справедливу) вартість активів. Дооцінка основних засобів вигідна тим підприємствам, які хочуть збільшити амортизаційні відрахування, а отже, й витрати, а також підприємствам - банкрутам, що будуть продані за рішенням суду або з метою зміни власника. Дооцінка або уцінка – простий спосіб збільшення або зменшення нерозподіленого прибутку (збитку) підприємства, та як результат розміру власного капіталу, виходячи з його цілей.

Інвентаризація (щорічна, щомісячна, неочікувана та ін.) – ще один спосіб внутрішнього контролю, який надає достовірну інформацію щодо стану активів та буде доречним на будь-якому етапі антикризового управління. Проведення планових інвентаризацій передбачено законодавством України, проте доречною на підприємстві будуть неочікувані та позапланові перевірки. На великих підприємствах її проведення є також обов'язковим та необхідним, незважаючи на можливі великі об'єми активів та зобов'язань. Наявність на товарах штрих-кодів дає можливість проводити інвентаризацію у автоматизованому режимі з використанням спеціального обладнання. Наслідки проведених інвентаризацій знаходять відображення у складі інших операційних доходів та витрат, інших доходів і витрат, надзвичайних витрат діяльності. Проведення інвентаризації може призвести до суттєвої зміни та збільшення прозорості фінансової інформації, необхідної при антикризовому управлінні.

В сучасних умовах господарювання підприємства несуть великі затрати, пов'язані з витратами на персонал. Це, насамперед, заробітна плата у грошовій та натуральній формах, різні види компенсаційних виплат, встановлених законодавчо та за власною ініціативою підприємства, стимулюючі, соціальні виплати та інші виплати, включаючи грошові суми, нараховані за невідпрацьований час тощо. Усі ці витрати у своїй сукупності складають виплати працівникам, які становлять суттєву частину сукупних витрат підприємства й підлягають оподаткуванню податком з доходів фізичних осіб та єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Здійснюючи управління виплатами працівникам необхідно застосовувати принцип комплексності, що передбачає узгодження прийнятих управлінських рішень щодо понесених витрат на персонал з результатами трудової активності працівників, мотивацією їх до праці, витратами на оподаткування, соціальною підтримкою та захистом працівників та ін. Важлива роль при цьому відводиться інтегрованій системі облікового забезпечення, що підпорядковується вимогам аналізу, контролю та плануванню управлінських рішень щодо реалізації виплат працівникам підприємства [5].

Контроль за виплатами та витрати на утримання персоналу необхідно розглядати не лише з позиції збалансування та економії бюджету підприємства, а також з метою забезпечення захисту інтересів співробітників та самого підприємства.

Таблиця 1. Вигоди від здійснення контролю за виплатами працівникам

Вигоди для підприємства	Вигоди для співробітників
<ul style="list-style-type: none"> – запобігання штрафів з боку контролюючих органів є економією коштів підприємства – створення резервів забезпечення на виплату відпусток працівникам надасть можливість здійснення виплат та виконання зобов'язань своєчасно – підвищення довіри до керівництва – зростання продуктивності праці та прискорення реалізації тактичних і стратегічних цілей 	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення законності здійснення соціально-трудова відносин і підвищення соціальної захищеності працівників – гарантії виплат коштів

Встановлення переліку та складу забезпечень підприємство здійснює самостійно, виходячи з необхідності та доцільності. Забезпеченнями є зобов'язання з невизначеними сумою або часом погашення на дату балансу, які в аспекті до виплат працівникам формуються для відшкодування наступних (майбутніх) операційних витрат на виплату відпусток працівникам; додаткове пенсійне забезпечення тощо. Облікова політика у частині забезпечень розкриває інформацію про резерви наступних платежів, порядок їх утворення та використання [5]. Податковий аспект присутній у будь-якому сегменті діяльності підприємств. Податкове планування є важливим

інструментарієм антикризового управління, який дозволяє оптимізувати суму податків легальними методами та уникнути економічних збитків, пов'язаних з виплатою штрафів. Кінцевою метою податкового планування є збільшення фінансових ресурсів підприємства і, як наслідок, підвищення фінансової стійкості та інших показників діяльності, що ще раз підтверджує важливість податкової економії у антикризовому управлінні. До основних інструментів податкового планування належать:

– вибір найбільш ефективної системи оподаткування та періодичний її перегляд при зміні норм законодавства України;

- економічний аналіз використання фінансових ресурсів за попередні періоди;
- використання податкових пільг за основними податками з урахуванням зміни податкового законодавства;
- планування періодів закупівель та витрат;
- постійний перегляд розміщення активів, прибутку та інвестицій;
- оптимізація облікової політики;
- аналіз змін діючого законодавства.

Здійснюючи політику податкового планування важливою складовою є своєчасність реагування на зміни законодавчого поля.

Ще одним важливим елементом антикризового управління є підвищення ефективності облікової системи, можливими шляхами якого є автоматизація бухгалтерського обліку та удосконалення інформаційних систем. Так, провадження у діяльності спеціалізованих бухгалтерських програм, інформаційних доступів, юридичних і консультаційних порталів та інших уніфікованих програм, розроблених на замовлення з урахуванням специфіки конкретного підприємства матимуть суттєвий вплив на якість та достовірність фінансової інформації і продуктивність роботи найманих працівників в цілому.

Система внутрішньої звітності на підприємствах забезпечує задоволення інформаційних потреб управлінців підприємства та полегшує документообіг, тому при налагодженні роботи підприємства розробка чи удосконалення системи внутрішньої звітності є також важливим елементом антикризового управління. Управлінська звітність дозволяє керівництву підприємства отримати оформлені належним чином відомості для прийняття управлінських рішень та для розуміння своїх можливостей в отриманні необхідних відомостей від виконавців, а також можливостей інформаційної та технічної служб.

При формуванні чи удосконаленні системи управлінської звітності потрібно:

- визначити форму, терміни надання і відповідального за складання документа;
- скласти схему документообігу внутрішніх документів;
- призначити відповідальних за вихідну інформацію;
- визначити користувачів інформації та звітів;
- сформувати корпоративні стандарти фінансового, управлінського обліку [6].

Виділяються такі етапи формування системи функціонування внутрішньої звітності:

- планування (визнання) потрібної інформації, шляхом визначення основних параметрів діяльності, суб'єктів та об'єктів управління;
- збір інформації шляхом формування каналів надходження інформації;
- обробка інформації шляхом визначення засобів та алгоритмів обробки інформації про

об'єкт; – систематизація інформації шляхом узагальнення моделі господарської діяльності підприємства;

- аналіз інформації шляхом дослідження моделі господарської діяльності підприємства;
- контроль інформації (основних параметрів) шляхом отримання інформації про об'єкт та контролю результатів, досягнутих господарюючим суб'єктом.

На етапі планування потрібної інформації здійснюється визначення суб'єктів, що її надають (постачальники інформації), та суб'єктів, що її споживають (замовники інформації), а також визначення самого об'єкта, щодо якого потрібна інформація. Постачальники інформації (які беруть участь у формуванні показників) через свої можливості, навички та вміння впливають на порядок одержання, обробки і систематизації інформації про об'єкт управління. Споживачі інформації (які беруть участь у запиті інформації) через свої інформаційні потреби, а також з урахуванням особистих знань, умінь і навичок ставлять завдання постачальникам інформації, тобто визначають набір показників, інформація по яких характеризує об'єкт управління та є необхідною. Відповідно на цьому етапі має забезпечуватися дотримання таких принципів формування обліково-аналітичної інформації: корисності, достатності, адресності, професійного судження [7].

Ефективність діяльності підприємств значною мірою залежить від того, наскільки вірогідно керівництво підприємства передбачає короткострокову та довгострокову перспективу розвитку, тобто від прогнозування. Складання прогнозів та планів діяльності дозволяє підприємствам запропонувати альтернативні шляхи та строки свого розвитку. Наявність прогнозів та планів дає змогу уникнути помилкових рішень, вони є одними із засобів розробки стратегії управління підприємством.

Висновки

При здійсненні антикризового управління підприємствами важливу роль відіграє фінансова інформація та ефективність облікової системи. Для того, щоб фінансова інформація була надійним джерелом інформаційного забезпечення, їй повинні бути притаманні деякі якісні характеристики: зіставність, можливість перевірки, вчасність та зрозумілість. Використання обліку слід розглядати не лише з позицій постачальника інформації, а з позицій бухгалтерського обліку. У статті обґрунтовано вплив ефективності облікової системи на можливість протидії кризі. Головними шляхами запобігання кризі є: оптимізація облікової політики, податкове планування, автоматизація бухгалтерського обліку та удосконалення інформаційних систем, складання прогнозів та планів діяльності. Оптимізація облікової системи у свою чергу включає такі методи: використання різних методів амортизації, проведення інвентаризацій та переоцінок активів, контроль

виплат працівникам (заробітна плата, премії, надбавки), створення резервів забезпечення на виплату відпусток працівникам підприємства та виконання гарантійних зобов'язань

Використання наведених облікових підходів дає змогу підвищити ефективність діяльності

підприємств та результативність антикризових заходів. Жоден з елементів облікової системи досі досконало не вивчено у контексті використання антикризового управління та потребує подальшого дослідження.

Список літератури:

1. Гринчишин Я.М. Багатоаспектна роль бухгалтерського обліку та звітності в антикризовому фінансовому менеджменті підприємств / Гринчишин Я.М. // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. – 2013. – Вип. 10(1). – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2013_10\(1\)_24.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2013_10(1)_24.pdf)
2. Концептуальна основа фінансової звітності, [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_009
3. Садовська І.Б. Обліково-інформаційне забезпечення управлінського аналізу / Садовська І.Б. // Вісник національного ун-ту «Львівська політехніка»: збірник науково-прикладних праць «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – № 647. – Львів: Видавництво Національного ун-ту «Львівська політехніка», 2009. – С. 498–503.
4. Кірсанова В.В. Вплив облікової політики підприємства на формування його фінансових результатів [Електронний ресурс] / Кірсанова В.В, Пеліпадченко Д.О. // Інноваційна економіка. – 2013. – № 6. – С. 321–325. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/inek_2013_6_78.pdf
5. Ярмолюк О.Ф. Удосконалення облікового забезпечення управління виплатами працівникам підприємства [Електронний ресурс] / Ярмолюк О.Ф. // Ефективна економіка. – 2014. – Вип. 4. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2947>
6. Матюха М.М. Модернізована система управлінської звітності в умовах використання інформаційних технологій / Матюха М.М. // Фінанси, облік і аудит. – 2013. – Вип. 1. – С. 269–276. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Foa_2013_1_34.pdf
7. Позов А.Х. Обліково-аналітичне забезпечення внутрішньогосподарської (управлінської) звітності [Електронний ресурс] / Позов А.Х. // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Економіка. – 2012. – Вип. 19. – С. 204–206. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoa_2012_19_50.pdf

Надано до редакції 06.04.2015

Калюжна Юлія Вікторівна / Iuliia V. Kalyuzhna
kalyuzhnaya_J@mail.ru

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Ефективність бухгалтерського обліку в системі антикризового управління підприємством [Електронний ресурс] / Ю. В. Калюжна // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 3 (19). – С. 147-152. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n3.html>